

Landskap: *Småland* Upptecknat av: *W. Danielsson*
 Härad: *Uppvidinge* Adress: _____
 Socken: *Åghult* Berättat av: _____
 Uppteckningsår: _____ Född år _____ i _____

Uppteckningen rör _____

<i>Kjötka andras kov. (trullom)</i>	<i>1.</i>
<i>Trosskjuta</i>	<i>2.</i>
<i>Bevedas kärleksdruck</i>	<i>3.</i>
<i>Bota p. k. skerdan</i>	<i>3.</i>
<i>Sjukom (Stalsteget i Smysotau)</i>	<i>4.</i>
<i>Varsel</i>	<i>5.</i>
<i>Täjnen ou kyrkogårdsgasten</i>	<i>5-6</i>
<i>Bota sjukom, lirkite, sägpan i bakat</i>	
<i>i väpna</i>	<i>7</i>
<i>Dörsvarsel</i>	<i>8.</i>
<i>Kvarede konica vid dörsbädd</i>	<i>9</i>

M. 941.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Uppteckningarna köv:

Quinea Gjöfaren i trollson	9.
Trollsonen och Vidspelske vid likfärd.	9-10.
Stamma Klackan vid dödsfall.	10.
Tej och bråk " "	11.
Jävspisningarna	12.
Gravmaj:	12.
Sätt att begrava jävspisningarna	13.
Truckan av bakk eller med från kyrkogård	14.
Turbluss.	15.

Småland
N:o. Uppvidinge
En. Älgkult

W. Danielsson 941 941

Berättelser om s. k. kloka, trolldoms-
medicin, spådom m. m. från Älgkults
socken Kronobergs län Upptecknade av Wademar
Danielsson Hömestrup Älgkult. Uppvidinge län.

Flera berättelser finnas om personer,
som varit kunniga i trolldom, vilka varit bo-
satta både här i socknen och i andra socknar.

Mjölka andras kor:

En gård här i Älgkult bodde 75-80 år
sedan en gumma, som genom trolldom kunde
mjölka andras kor. Därvid tuggick så att hon
knöt fast sina strumpband i taket och
sedan mjölkade till sig mjölk ur dessa.

Emellertid anade de från vilkas kor mjölken
togs att någon tjurmjölkning ägde rum.

Härför misstänkte de en annan gumma i
trakten. För att tillintetgöra trolldomen fordrades
att inneha något blod och några huvudhår
av gärningsmannen. De begävo sig härför en
kväll till den oskyldigt misstänkta och över-
fölla henne, när hon satt och mjölkade sina
egna kor. De ryckte av henne hår och slog
henne, så att blod ruse uppstod. Därefter begävo
de sig hem, glada för att de rätt bot för det andra.

Men det gjorda hade ej åsyftad verkan. De
reste härför till en klok gubbe för att låta
slå ut ögat på rätt person. Gubben visade bilden
av den skyldiga i ett vattenfat, och de finga peka

(155)

på det öga, de ville slå ut, varefter gubben verkstämde beslutet. Huruvida mjölkningen ur skumpbanden kan vara sanning är ej gott att veta, men överfärd på den oskyddiga och att den andra gumman blev av med sitt ena öga på ett mystiskt sätt är faktiskt sanning. På samma sätt troddes en skräddare blivit av med sitt ena öga, därför att han stulit en klocka för en dräng, hos vilken han var och sydde.

Trollskjuta: En annan historia, som har följgätt ändå längre bort i tiden, berättas om tvänne skyttar här i socknen, vilka blivit fiender till varandra. Den ene av skyttarna beslöt att trollskjuta den andre. Han gick därför ut i skogen och skaffade sig en bit näver, på vilken han ritade den andres namn och bild så naturtroget som möjligt. Därpå gick han på något avstånd och siktede med bössen på bilden samt lät skottet gå av. Då detta ^(skötte) befann sig den, som skulle skjutas, på hemväg till sin stuga och gick just igenom byn, vid vilken han bodde, då han segnade till marken. Skytten torde dock ej hava träffat något dödligt ställe på bilden, ty den skjutne var ej värre därän, än att han kunde krypa hem till sin stuga. Där tog han reda på

sin jaktväska, i vilken han hade botemedel, så att han botade sig själv och blev fullkomligt bra. Efter en tid förnyade dock skytten sin trollskjutning med bättre resultat, så att den andre avled. BEREDA KÄRLEKSDRYCK.

Om drängar och pigor som hos kloka sökte medel att "förgöra" och bereda kärleksdrycker åt varandra, finnas även berättelser.

En dräng, som tjänade hos mina morföräldrar, hade på något sätt blivit ense med en flicka, och denna hade skaffat sig pulver till att "förgöra" honom med. Detta lade hon in i en walsduk, som drängen hade hängande i sitt kistlock. Emellertid hände sig att en kamrat till drängen fick se walsduken och tyckte, att den var vacker. Han tog och provade den med den påföljd, att han blev hastigt sjuk och kort därefter avled. Således kom det onda att drabba fel person. BOTA SKERVAN

En del sjukdomar finnas, som folket för haft vitskepliga botemedel till. En barnsjukdom den s. k. skervan, som består däri att benen ej växa, så att barnet kan lära sig gå, botades i folketro på tvänne sätt. Man tog en sko, som tillhörde en ogift kvinna, vilken hade ett oäkta barn. I skon hände man mjölk, och denna skulle det sjuka barnet dricka ur skon för att återfå hälsan.

Ett annat sätt var, att ett minderårigt barn i en flaska hämtade vatten, som rann åt två håll i en korsväg. Detta gjordes då snön smälte, och vattnet silade och rann på vägarna. Det kunde då hända, att tvänne vännilar korsade varandra. Det barn, som hämtade vattnet, fick ej veta, vartill detta skulle användas. När det sjuka barnet druckit vattnet, tillfrisknade det snart.

En sjukdom, sagomannen kunde ej komma ihåg viken, botades på så sätt, att den sjuke lade sig tvärt över ett brunnskar, en bössa lades över honom, och ett skott sköts av.

SJUKDOM

STOLSTEGET
LUNGSOTEN

"Stolsteget" i ögat lästes och borraras bort. En person tog en s. k. fotaring med tre ben och städe sig mot den, som hade svullenaden i ögat. Fotringen hölls med fötterna mot den sjukas ansikte. Då vred "botaren" fotringen motsols och rörde vid ögat med fotringbenen, under det han sade: "Jag borrar, jag borrar." "Vad borrar du efter?" frågade den andre. "Jag borrar stolsteget ur ögat och i fotaringen," läste han, och så var den sjukdomen botad hastigt och lustigt.

Många sjukdomar troddes bero på, att de blivit "påsatta" av ovänner. Lungsoten kände man ej till, och de, som lymade bort i en sjukdom, troddes säkert blivit "förgjorda".

En stor del örter användes äro till
sine läkemedel såsom getspors med ortost
skracklor, humle, vitlök m. fl. Dessa användes
under mer eller mindre viskepliga former.
Med blodrot botades rödsjuka hos kreatur.
Getspors lades man i badvattnet, vilket
var nyttigt för lindvandet av utslag i huden.
Vidlök användes som skydd mot trolldom;
när man grävde efter skatter, skulle man
hava vitlök i munnen, då man sköt för
att skydda sig mot olika makter, hade man
vitlök i bössan o. s. v.

VÆRSEL

En del mindre saker lade man ofta någon
betydelse vid. Klåda i högra nästören före-
bådade, att ett fruntimmer kom på besök,
var klådan i den vänstra kom en karl. Klåde
det i högra ögat, fick man se, den man gärna
vill se, var det i det vänstra fick man gråta.
När det kliar i högra handen, får man hälsa på
en god vän. Sticker man, är det någon, som
luger om talas illa om en. När man får nysa,
är det sant, vad man nysas fört sagt eller
fänkt. Dessa betydelser leva ännu kvar
bland folket som ett slags ordbär.

OM KYRKOGEN

SÄGEN - GASTEN

Här i socknen bortarbetades det mesta av
under 1860-talet. Här var då en präst vid namn
Thellander, vilken gjorde, vad han kunde för att
få bort trolldom och viskeplugg. Folket tillträdde

6.

hanom äga större makt än vanliga människor.
Det berättas, att han band flera personer, som
på kyrkogården sökte skaffa sig övernaturliga
medel till hjälp vid sina troldans utöfvanden.
En historia, som påstås vara sanning, berättas om
en person, vilken dog för endast 7 eller 8 år sedan.
Denne hade redan i sin ungdom bestämt sig
för att komma i förbindelse med den onde för
att med dennes hjälp uträtta övernaturliga
saker. Fördens skull uttog han oblaten ur sin
mun vid sin första nattvardsgång. Några år
senare begav han sig en natt till kyrkogården.
Här band han en psalmbok under vardera
foten och begav sig så på vandring till en
 viss grav för att där möta den onde. Men
han hade ej långt hunnit, förrän han blev
stående och kunde ej röra sig ur fläcken.
Fötterna formligen voro fastskruvade vid
jorden. Personen blev förstas rädd och uppgav
höga rop om hjälp. Det bröjde ej länge,
förrän prästen Thelander, som troddes hava
aning, om vad som föresiggick, kom dit och
löste honom, varpå han fick följa prästen
hem till prästgården. Vad prästen där talade
med honom om, vet man ej, men han var dock
ohägad att utföra flera liknande äventyr
under sitt återstående liv. Till minne av
händelsen fick han dock ökenamnet "kyrkogårds-

gasten." BOTA BLEKSOT (Sägspån inb. i väfflor)

En gumma bakade väfflor, med vilka hon botade bleksot hos unga personer. Hon var vida eftersökt och hade stor åtgång med sina väfflor. Ingen visste vad hon använde till botemedel i dessa, men sedan framkom, att hon, när en grav grävdes om på kyrkogården, tog bräder av likkistor, som ej voro fullt upprättade och sågade sig litet sägspån ur dessa. Detta blandades sedan i väfflorna.

Ådarna och liknande saker avskaffade dock den nämnda prästen. Han uppsökte krocksalvare och s. k. kloka och förbjöd dem utöva sitt yrke. Inmånigom avtog alltså tron på trolleri och vidskepliga bruk inom socknen. I omkringliggande socknar har dylikt fortlevat till nuvarande tid, isynnerhet i Madesjö socken i Hälsingelän. Där dog en gumma för endast ett 10-tal år tillbaka, och denna utvärdade till synes märkvärdiga saker.

Svar å frågefornullär V.

Föreställningar och sedvänjor i förbindelse med dödsfall och begravning från Kighults socken Kronobergs län. Upptecknade av Valdemar Danielsson Hörnestrup Kighult. Dödsvarset

En gammna berättade, att hennes mor ofta såg och hörde saker, som förutade dödsfall. I socknens ^{enar} prästgård hände för ett 70-tal år sedan att en piga tog in gift i och för postbefordring, med den påföljd att hon avled. Ett par dagar innan denna händelse skedde, hade nämnda gammna passerat förbi prästgården sent på natten. Hon hörde då huru psalmen n:o 494 sjöngs inne i prästgårdens kök, fast ej någon människa var uppe, eller något ljus var tänd. När sedan nämnda piga begravdes, sjöngs samma psalm vid graven av de församlade och på samma sätt, som den höides i prästgården.

När samma gammna såg en person sista gången, innan denne dog, uppenbarade han sig i två gestalter så lika, att hon ej visste, vilken som var personen eller hans skugga.

När folket gick åt kyrkan, kunde det hända, att flere personer kommo i säuskap, så att blevo en liten flock. Detta troddes här betyda, att det kom att bli en likfärd från det håll, som

socken kom ifrån.
 När ugglan kommer fram till någon gård om
 nätterna och sätter sig i träden omkring
 gården samt skriker, har detta trots för-
 båda dödsfall på stället. Ett annat för-
 båd till dödsfall hade man, om tuppen började
 gala om kvällarna, då dessa djur sijnst sitta
 tysta och stilla. Havande kvinnan vid dödsbädd

Vid en dödsbädd fick ej havande kvinnor när-
 vara, ty om de blevo rädda eller omrödda, kunde
 lyfte uppstå hos barnet. GUMMA FÖRFAREN I

TROLDOM
 Om en gumma i Madesjö socken Kalmar län,
 som troddes ha begagnat troldom, berättas, att
 hon trots förfärliga plågor och en lång och
 svår dödskamp ej kunde dö, förrän en person
 gjorde det förslaget, att man skulle bära
 henne tvärs över landsvägen, som gick förbi
 stugan. Man gjorde så och hade knappast
 kommit över vägen, förrän gumman dog.

En sådan person troddes stå i förbind med
 onda andemakter, och man behöfde ej undra
 vart deras själ tog vägen efter döden.

Om något hände under rikfärden, t. ex. att
 någonting i rikskjussen gick sönder, om
 hästarna stannade och ej förmådde dragga
 fram liket, betydde även detta, att den
 döde ej gjort rätt för sig under livstiden
 eller slätt i förbindelse med den onde.

Om en gubbe som dog i Blyhults sockens
norra del, ^{för när sedan} berättas, att han i livstiden
yffrat, att man ej kunde få hans lik till
kyrkan, om ej två jämnstora, likfärgade, mörk-
bruna ston spändes för likskjutsen. Emellertid
gick det ej att efter hans död få fatt i två
sådana ston, som föreskrivits. En annan gubbe
åtog sig då att laga så, att liket skulle
komma till kyrkan. Han gick till en lång
och hög uppförbacke, som måste passeras
av likfärden, och där avsköt han några
skott i olika riktningar under några signu-
rier eller trollformler. När sedan likskjutsen
kom till samma backe, sköts den upp för
backen av en osynlig makt med sådan fart,
att hästarna knappast hunno under. Under
återstoden av vägen behöfde ej hästarna
draga något utan fingo springa med slaka
linor, ty vagnen alldeles fördes fram av sig själf.

STANNÖ KLOCKAN Vid döden inträdde skyndade man
VID DÖDSFALL sig att stanna klockan i rummet. Om denna
sed uppkommit, av att man ville veta
säkert, vid vad tid döden inträffade, eller
det bara varit en vidskepelser eller ett bruk,
vet man ej. DÖDSVÄRSEL

Min mormor har berättat, att då någon
i hennes släkt avled, hörde hon en knackning
på fönstret till sitt rum eller sängkammare.

11
 Sju att tvätta lik fanns vanligen en gumma
 i nästan varje by. Hon gjorde detta sedan var
 dödsfall inträffade. Några vidskepiga bruk
 med vattvet var den döde tvättats o. s. v.

tycks ej hava förekommit här i socknen,
 åtminstone ^{inte} så att någon minnes det.

Om den avlidnes kropp ej var styv och
 stel utan mycket slak och mjuk, då man
 handskades med den vid tvättning eller läggning
 i kistan, betydde detta, att någon snart
 kom att dö inom den avlidnes släkt.

Liket kläddes vanligen av samma
 person som tvättat detsamma. Före fick
 den döde strumpor på fötterna och handskar
 på händerna. En del personer gömde sådana
 saker som strumpor och handskar, vilka de haft
 vid sin vigsel, för att sedan hava dessa till sin
 likklädsel. Även finnes de, som gömt alla
 sina tänder, som de låtit draga ut under sin
 livstid, för att dessa efter deras död skulle
 läggas i kistan, ty de ville ej komma tandlösa
 på den yttersta dagen.

Ett vanligt lik brukar stå kvar i sorgestugan
 omkring åtta till fjorton dagar beroende på
 årstiden.

Den avlidnes anhöriga styrde oss att själva-
 ringning blev utförd. För förmämare personer
 ringdes längre tid än för vanligt folk samt

Småland
 Västervik
 Alshult
 senare på dagen. Vanliga tiden
 ringning är ejest ännu i dag mellan
 10 f. m.

Själospillingar fingo ej begravas bland andra
 personer på kyrkogården. För sådana fanns i
 närvarande gamla kyrkogård en särskild grav-
 plats i sydöstra hörnet. GRAVMÅJ

Vid begravningsgården sattes även nu för tiden
 unga granar i en fyrkant, så att ett litet rum
 bildas, där den avlidne står lik begravningsdagen.
 Även sattes en allé av granar från stugan ut
 till vägen, där liket bärs fram. Är den avlidne
 en ung person äro granarnas toppar avbuktade,
 så att de hänga nedåt granarnas sidor. Dessa
 granar brukar stå kvar i fjorton dagar eller
 tre veckor. Även strös fintvackat granris i
 olika slags mönster såsom kors, rektanglar o. s. v.

I sorgshuset äro gardinerna helt fram-
 dragna för fönsterna till tecken att någon är död.

Innan kistan föres från gården hålles
 ett liktal och en psalm sjunges. Äro ej några
 av prästerna inbjudna göres detta av annan
 lämplig person. För fanns personer, som
 läste för lik, var dödsfall inträffade i socknen.

Till likbärare vardes av den av-
 lidnes anhöriga. Var den döde gift skulle
 likbärarna också vara gifta eller tvärtom.
 Till att bära barn och yngre personer

valdes unga likbärare. Detta börjar man nu för tiden ej vara så noga med. Likbärarna äro dock alltid karlar.

Om den avlidne ej bor i närheten av kyrkan, måste ju liket köras till kyrkogården. För fanns vanligen en bonde i varje by, som brukade köra lik, och då hade man ej någon särskild likvagn utan användes en vanlig åk- eller fjädervagn.

Vid de ställen, som liktåget passerar, strös tvätkat grannis i olika mönster såsom kors, rektanglar med kors och terassar inuti, även strös somliga vit sand bland riset så att den avlidnes namn bildas.

De, som strött ris, brukar bedjas till begravningskalaset på tredje dagen.

Till gravölet, som förr varade i tre dagar, bjudas alla släktingar och vänner till den avlidne samt grannar och närboende personer. SÄTT ATT BEGRAVA SJÄLVSPILNINGAR

Självspillingar fingo ej föras in på kyrkogården på samma sätt som andra personer utan lyftes över muren intill graven. Detta bruk har länge varit bortlagt, och öfver tack-sägelsen i kyrkan läses lika för alla ob-
noende av döds-sätt.

Att plocka blommor eller taga något annat från kyrkogården ansågs ej vara nyttigt för vem

som helst. Det torde hava vänt, att någon hämtat av de dödas ben från kyrkogården, ty den föreställningen är allmän bland gamla personer, att broddom och övernaturliga saker kunna utövas av personer, som inneha av de dödas ben. Det påstås även att personer blivit sinnesrubblade av ovarsamt handskande med sådana saker.

Med mull, som hämtades från kyrkogården, trodde man sig kunna bota endel sjukdomar såsom fallandesjuka, kräfta m.m.

De människor, som i livstiden haft något brott på sitt samvete, troddes gå igen. Dessa uppenbarade sig ej alltid i synlig gestalt utan kunde genom buller och oväsen ge sig tillkänna. Om någon blott hade mod att fråga dem vad de ville, så att det blev uppenbarat, fingo de åter ro i sin grav.

"SPÖKERI"

För 8-10 år sedan hände på ett torpställe här i socknen, att efter det gamla torpsarfölkets avlidit, fingo ej de på stället boende någon ro om nätterna. Oväsen förkom i stugan och gestalter syntes gå med upse omkring stugan och uthusen. Det blev till slut omöjligt för folket att bo kvar. De hämtade en äldre gunna, som ej var rädd av sig, till att ligga där över nätterna. Hon skulle

sedan då spöckeriet började, fråga vad det ville. Men så länge hon var vaken, var allt lyst, men när hon insannade, började oväsendet, och då hon väcktes, försvann det ånyo. Slutligen tillkallade man prästen i församlingen, ihopp om att denne skulle göra något åt saken. Vad han företog sig har ej omtalats, men spöckeriet upphörde emellertid. Utmed vägen, som från mitt hem leder till kyrkan, skall en s. k. knaus en gång blivit lönmördad samt begravnen i en mosse vid vägen. En person har för mig talat om, att hans far vid passerandet av vägen flera gånger sett en stor svart hund komma upp ur mossen samt gå i jämbredd med honom ett litet stycke, varefter hunden försvann. Slutligen beslutade personen, som var vedhuggare och måste passera stället varje kväll efter mörkrets inbrott, att med yran slå hunden i huvudet, härväst denne visade sig, men gubben fick efter det beslutet aldrig se spöckeriet.

IRRBLOSS. k. irrbloss hava många personer sett. Man tror även, att på sådana ställen något brott blivit begånget. Vi min mors föräldrahem syntes ibland ett bloss eller ett lysse likt ett ljus i ett gärd om nätterna. Flera personer iakttago det flera år ärad, men så fort man sade någonting om försökte gå till lysset, försvann detta. Man undersökte dock aldrig saken utan hade den föreställningen att något brott blivit begånget där lysset visade sig.